

Bodogán László

Karácsonyi ikon

Karácsony lényege egyetlen rövid mondatban összefoglalható: Velünk az Isten! Jézus születésével az emberiség életének egy új fejezete kezdődött el. A karácsonyi ikon azt ábrázolja, hogy mi történt karácsonykor – nem pusztán az események egymásutánosságában, sokkal inkább az üdvösség kontextusában. Mivel születésekor Jézus Krisztus emberi alakban mutatkozott meg, ezért szabad öt ábrázolni, róla képet készíteni, ikont festeni.

AZ ATYA

Az ikon legfontosabb része az ikon tetején látható fény, a félkör alakú központ, ahonnan indul a csillag fénye, ami a Kisdedig ér. Ez a fényközpont az Atyát jelenti. Az egész Tőle indul és minden Felé tart. Krisztus egész életműve ajtó. Végző soron minden azért történt, mert az Atya szereti a világot, annyira, hogy egyszülött Fiát küldi. A karácsony békéjét az Atya akarata adja. Emberileg semmi sincs rendben: istálló, József tanakodása, szegénység, üldözés. Ám rendben van az Atya akaratába való helyezkedés – s emiatt van békesség. Ha az Atya akarata kiderül fölöttünk, jöhet bármilyen istálló körülmény.

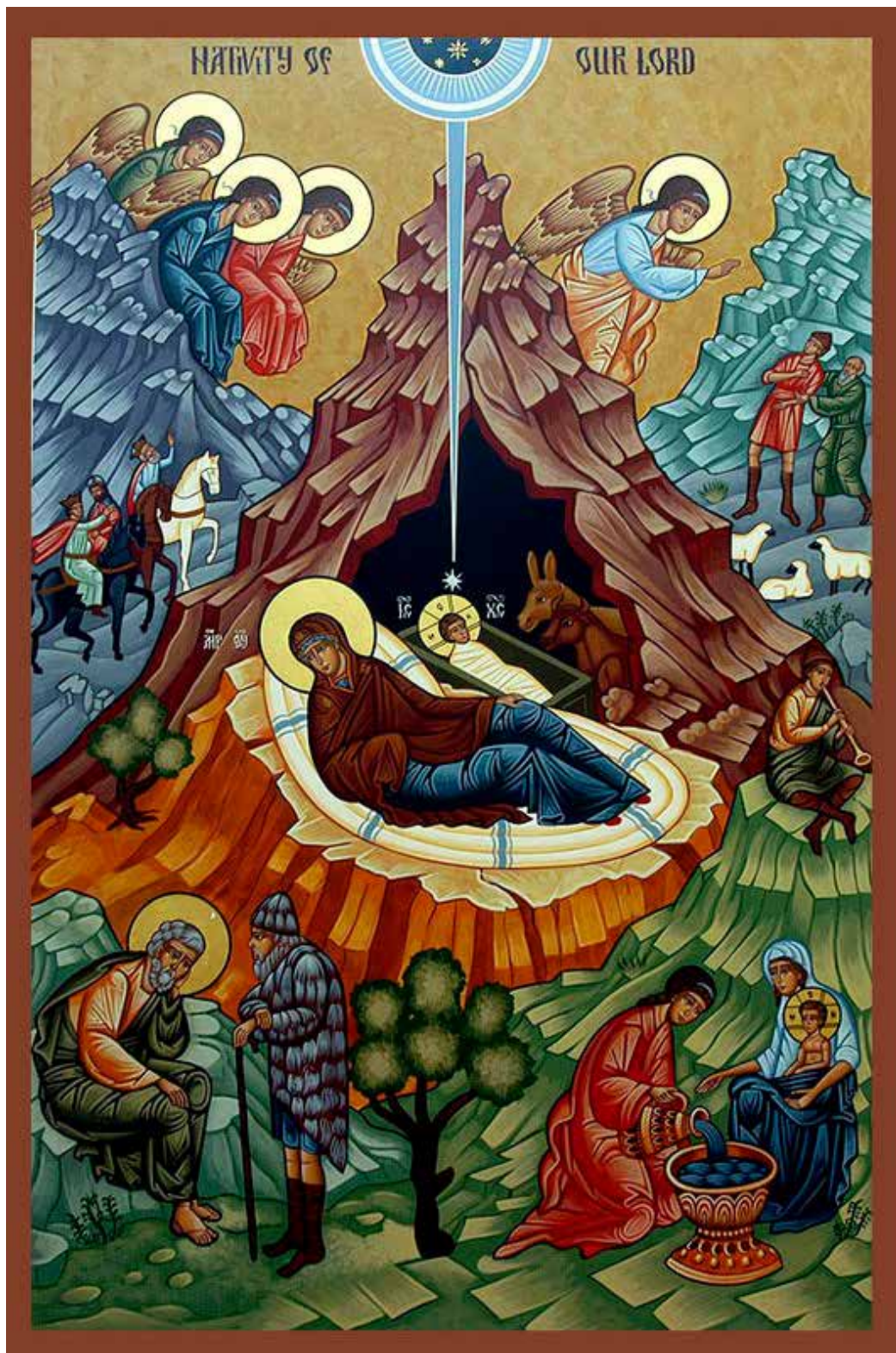
A HEGY

A karácsonyi ikon felső részét három nagy hegy tölti ki, ami a Szentháromságot jelképezi. Krisztus megtestesülése a Szentháromság teljes műve, önfeltárulkozása. A középső hegy kiszélesedik, s annak tövébe születik a Messiás. A három hegy a Szentháromság személyeit jelenti, s ahogy Andrej Rubljov Szentháromság c. ikonján a középső alak Krisztus, úgy itt is a középső hegy Krisztus. Ő jön közénk, Ő válik a legszélesebben ismertté a földön.

A hegy ősidők óta az isteni világot jelenti. Gondoljunk csak a görögök Olümposzra vagy az ószövetségi Sínai hegyre, a Hóbre; de a nyolc boldogság vagy a Golgota hegye is Istenrel való találkozás helye. Oda nehéz feljutni, mert az út csöndes és nehéz. A feljutás megköveteli az elődök tapasztalatainak tudását, a nulláról senki sem kezd. Hitünk egymást követő nemzedékek hitének, Istentapasztalatának finom, sejtelmes szövete. A maga mozdíthatatlan szilárdságával Isten maradandó transzcendenciáját juttatja kifejezésre. Krisztus a hegy alján, a hegy lábánál születik meg. A történelemben születik, a földi térbe és időbe, az én életembe. Nem a fejünk fölötti eszmékkel akar üdvözíteni, nem személytelen erkölcsi normákkal, hanem Ő maga akar a vezetőnk, Üdvözítőnk lenni.

A CSILLAG

A csillagban felismerhetjük az Atyától származó jelet, ami odavezeti a napkeleti bölcseket a Messiáshoz vezető. Minden ikonon fentről ered a fénye. A biblia első isteni szava: „Legyen világosság!” – most újra megjelenik, de már a maga teljes lényegében, Krisztus személyében. Nem véletlen, hogy ez a fény sugar pont Jézusra mutat, hisz ő „a világ világossága”. A karácsonyi csillag fénye ma is a Teremtő nagyerejű szavának megjelenítője: „Legyen világosság!” – legyen világosság bennem, a családomban, munkámban, Egyházamban, országomban, az egész Földön. Legyen a sötétségből világosság, a nemlét-

ből, árnyéklétből, hamis létből igaz élet, legyen a káoszából rend.

AZ ANGYALOK

A karácsonyi ikonon többhelyen is megjelennek az angyalok. A Messiás vagy épp a pásztorok felé fordulva, kezükben lepellel – ami hódolatként fejezi ki – végzik szolgálatukat: Istent dicsőíteni és az embereket szolgálni. A kettő egymást erősíti. Nem lehet pusztán Istent dicsőíteni akarani – lenézve a világot, az embert, a földi létet. Aki Istent akarja dicsőíteni, dicsőítse tettel, munkával, szolgálattal is. Ugyanakkor az ember szolgálata sem képzelhető el Isten dicsőítése nélkül. Karácsony óta a kétféle szolgálat elválaszthatatlanul összetartozik.

Az angyalok hangja a sötét éjszakában hangzik fel a pásztorok számára: menjenek dicsőíteni Istent. Az angyali hang olyan, mint az éber lelki ismeret. A lelkiismeret hangja is olyan, mintha önmagamon túlról érkezne, valami nagyobbra hív, végső soron Isten felé. A lelkiismeret hangja elsősorban nem morális tette, parancs megtartására hív, hanem szeretetre, feltétlen jószagra.

A PÁSZTOROK

A pásztorok az angyaloktól tudják meg az örömhírt. Az emberiség önerőből nem képes fel fogni a misztériumot, csak ha felülről hírt kap. A pásztorok is jelet kapnak. A pásztorok jelenléte utalás a zsidók nagy pásztorára, Dávid királyra: itt egy új pásztor, aki Dávid nyomdokaiba

lép, szegény és pásztorok köszöntik – és majd király lesz. Hatalmas Pásztor érkezett, akinek üdvözítő terelgetése túlerő a biológiai élet határain, a történelmi határokon, a felekezeti határokon. Pásztori összegyűjtése kiterjed az egész történelemre, sőt, az egész kozmoszra. A pásztorok jelenléte a munkások jelenléte is. Az első hódoló emberek nem a zsidó főpapok, nem gazdagok, hanem az egyszerűek, a szegények. Megtörténik, hogy Isten hatalmas üdvözítő műveinek nem a hatalmasok a tanúi, hanem a kicsinyek. Olykor ők többet látnak. A karácsonyi ikonon az első köszöntők az egyszerű emberek: az egyszerűség felmagasztalása ez.

A BÖLCSEK

A kritikus bibliakutatás után ma már tudhatjuk: a napkeleti bölcsek nem is léteztek, nem jártak az Újszülöttnél – még sincs karácsonyi ünneplés nélkülük, minden pásztorjátékban szerepelnek, és még az igazhitű ikonjainkon is rajta vannak. Miért olyan nélkülözhetetlenül fontosak?

A pogány bölcsek elsősorban a Pünkösödöt jelzik. A karácsonyi ikonja összefoglalja minden nagy ünnepünket: rajta van a húsvét, a vízkereszt – a pünkösödöt a pogány bölcsek jelentik. A teremtés és Krisztus életműve után eljön a Lélek, aki odavezeti a pogányokat a Fényhez, a Csillaghoz, a Kisdedhez. A bölcsek képviselik a pogányokat, a más vallásúakat is. Képviselek a babonásokat, mágusokat, varázslókat is. Képviselek a bölcseket, filozófusokat, tudósokat is. Krisztus üdvözítő terve rájuk is vonatkozik. A napkeleti népeket, más vallásokat, filozófiákat nem azzal szolgáljuk, ha hallgatunk a kereszténységben felragyogó többletről, hanem ha meghívóan feltárjuk.

JÓZSEF ÉS AZ ÖREG

A karácsonyi ikonján József mintha félre lenne állítva. Élesen más ez az ábrázolás, mint sok „szentcsalád” festményen. József félreállítását is teológiai jelentőségű: egyrészt nem ő a gyermek biológiai apja, másrészt hitében sem tud még a gyermek mellett lenni. Korábbi tanakodása miatt nincs még a gyermek közelében. Az ikonon József mindegyikünk képe! Olyan, mint a normális ember a misztérium előtt: tanakodik, vihar dúl lelkében, az esze csak pörög-pörög, lázasan kutatja az Írásokat, keresi a megoldást. Nem ezt várta. Nem ilyennek hiszi Istent – az eddigi tapasztalatai alapján. József így egészséges a maga tanakodásával. A bizalomteljes ráhangyatozásban kell követnünk Józsefet: hallgatózni odaát, csöndben lenni, virrasztani, szertartásokra menni, ha kell, beszélgetni, ha kell, sírni.

A FÜRDETÉS

Az ikon alján két asszony fürdet egy gyermeket: aki szintén Krisztus, tehát kétszer szerepel az ikonon. A fürdetés kiemeli Krisztus emberi jellegét: valódi ember, aki teljesen felvette emberiségünket. Ezt főleg a dokétizmus eretneksége ellen kellett kimondani: nem egy szellemi teste volt, nem lehet Krisztust „feltolni” az egekbe, eloldani valódi emberségétől, misztikusan csak szelleminek tartani. A fürdető jelenet azt bizonyítja: testi létünk minden örömeiben és szenvedésében is velünk van Krisztus. A fürdető kád azonban nem egyszerű edény, hanem a keresztelő kútra emlékeztet. Így van jelen a karácsonyi ikonon a vízkereszt ünnepe is: Krisztus nem csak testi létünkben lép velünk szolidaritásra, hanem bűnös létünkben is. Krisztus emberré lett, hogy mi átistenüljünk (theószisz). Az újjászüle-

Fotó: Internet

tés a keresztségben kezdődik, és egész életünkön át folyamatosan keresztelkedünk, azaz igazán Krisztus-követők akarunk lenni.

A SÖTÉT BARLANG

Az ikon közepe a sötétség – amibe a Gyermeke születik. A karácsonyi ikon itt egyezik a húsvéti ikonnal: Krisztus leszáll a sötétbe, s a sötét nem tudja feltartani. A feltámadási ikonon is ezt látjuk: a sötét az alvilág, a pokol. Isten leszáll az emberhez, onnan tovább megy az alvilágba: Az ikonon a sötét egy nagy barlang szája.

Nem véletlenül ünnepeljük Krisztus születését a téli napforduló idején. Jóllehet nem tudjuk pontosan, mikor is született Krisztus, de azt tudjuk, mi történt: világosság támadt. Régi pogány szokás szerint a Győzedelmes Napot ünnepelték, olykor különböző tartalmakkal és orgiákkal. Most a Napnál is fényesebb Világosságot.

A KŐSÍR

Az ikon nem istállót fest, hanem barlangi sötétséget és abba a Gyermekeket – de nem jászolba, hanem kőszírhoz, nem pólyába tekerve hanem halotti gyolcsba. Azért született, hogy majd meghaljon, eltemessék és feltámadjon. A karácsonyi húsvétért lett. Isten hatalmas szeretetének csúcspontja a húsvét. A kőszír egyben oltárt is jelent. A kőszír, amiben fekszik az Újszülött, egyben szegletkövet is jelent: a szegletkövet alapkövet jelent, amire építünk. Krisztus a szegletkövet, a jó szikla, amire lehet életet, családot, társadalmat építeni. A szegletkövet nem látjuk, csak a hatása: szilárdan tartja a felépítményt. Krisztus láthatatlan, de megtart minket életvezetésünkben, döntéseinkben, határhelyzetünkben. Éppúgy nem látjuk a szegletkövet hiánya sem: nem látjuk egy házaságban a közös értékrend hiánya, a közös hit hiánya, egy társadalomban a közös erkölcs hiánya – de a hiány hatása határhelyzetben, viharban annál katasztrófálisabb.

AZ ISTENSZÜLŐ

Mária alakja aránytalanul nagy az ikonon: a jelentőségét és a hitét fejezi ez ki. Középen látjuk, bíborvörös ruhában. A vörös jelzi az el nem égő

csipkebokrot: ahogy az lángolt, de nem égett el, úgy Mária méhe is nem égett el, amikor az isteni Gyermekeket szülte. A pompás bíborvörös ruha jelzi azt is: Mária királyné, dicsőséges. Többnyire nem rongyos ruhában ábrázolják, hanem dicsőségesen, ami hitét, jelentőségét fejezi ki. Az isteni tűz nem rontotta le a bokrot: Mária szüzességét sem a 3 csillag is ezt ábrázolja Mária alakján: szűz volt testileg, lelkileg, szellemileg.

A színek és az arányok jelentőségén túl fontos Mária gesztusa: többnyire elfordul a Kisdedtől. Ez a testtartás töprengésre utal: elfordul, szívében megőrzi az ígéretet, töpreng. Az ikonon nem az anya gyermeke felé forduló természetes gesztusát ábrázolja hanem a hitet. A töprengő Mária arcán komolyságot, egyes ikonokon szomorúságot látunk: „a te lelketet is tör járja át”. Ahogy Krisztus kőszírhoz és halotti gyolcsba már a nagypéntekre utal, úgy Márián is látjuk előre a nagypénteket, amikor ilyen arccal fog a kereszt alatt állni. Mindezt mégis átjárja az öröm, hiszen mindez értünk történik, a mi üdvösségünkért, s az egészet le sem festenénk, ha nem a húsvét győzött volna, ha Mária arca nem derült volna fel.

A GYERMEK

Az ünnepi ikonon a központi helyet a Gyermeke foglalja el. Az Ő szemlélése a legnagyobb misztérium. A Gyermeke a test, testi mivoltunk megszentelése. Nem a test fölött, hanem testi valónkban akar üdvözíteni. Ezért kell komolyan vennünk testünket, egészségünket, vágyainkat, ösztöneinket. Krisztus az emberlét egyre mélyebb bugyraiba is velünk jön. Karácsonykor testivé lesz, Vízkeresztkor beáll közénk, bűnösök közé, s látjuk, még tovább száll emberlétünkbe: a sötét mélységbe is leszáll nagypénteken. A legteljesebb szolidaritás ez: jelenléte inntól beragyogja az emberlét minden szegletét: nincs olyan hely, idő, szituáció, ahol Krisztus ne lenne velünk. Ennek az egyetlen örömhírnék az egyik ünnepe a karácsony.

Forrás:

Dr. Papp Miklós: A karácsonyi ikon etikája